

Kvalitativní výzkum sociálních distancí 2006¹

Technická zpráva

Kateřina Vojtíšková

Rozhovory a jejich vedení

V roce 2006 bylo provedeno v rámci projektu Sociální distance ve stratifikačním systému ČR třicet polostrukturovaných rozhovorů s pracujícími lidmi ve středním věku (nejčastěji mezi 35 a 50 lety) z Prahy a Liberce. Výběr měl zahrnout jak lidi vzdělané, tak bez formálního vzdělání, vedoucí pracovníky, pracovníky ve službách i manuálně pracující, a tak co nejvíce pokrýt hlavní zaměstnanecké skupiny. Pro naše účely jsme zvolili výběr s kritérii profese a vzdělání, můžeme tedy hovořit o záměrném výběru (purposive sampling) [Richie Lewis 2003]. Cílem bylo získat tři kategorie: dělnické profese bez maturity / profese ve službách s maturitou / manažerské profese s VŠ (státní i nestátní sektor), přičemž jsme úmyslně striktně nevyžadovali svázání profese a vzdělání. To se ukázalo jako správná volba, která pomohla při zvýšení variability souboru.² Účastníky nebyli pouze zaměstnanci, ale i podnikatelé a živnostníci.

	Bez maturity	SŠ s maturitou	VŠ	Celkem
Manažeři	-	2	8	10
Služby	2	8	-	10
Dělníci	8	2	-	10
Celkem	10	12	8	30

	Praha			Liberec			Celkem
	Manažeři	Služby	Dělníci	Manažeři	Služby	Dělníci	
Muži	2	2	2	4	1	3	14
Ženy	3	3	3	1	4	2	16

Kromě vzdělání jsme nezjišťovali jiné „objektivní“ charakteristiky. Z výpovědí vyplynulo, že subjektivní zařazení, zaměstnanecké postavení ani vzdělání (či jejich kombinace) neumožňuje rozdělit vypravěče do „homogenních“ skupin.³

¹ Výzkum byl podpořen juniorským badatelským grantem GA AV ČR „Sociální distance ve stratifikačním prostoru ČR“ (reg. n. B700280603).

² Kontakt na vypravěče byl získán přes tazatelskou síť CVVM, jednotliví vypravěči se mezi sebou neznali.

³ Např. dělnice Jana bez vzdělání má manžela s VŠ a i synové budou VŠ, její práce je „pěkná“ v malé

Tématická osnova rozhovoru

Pro rozhovory byla připravena tématická osnova s tématy a přibližným pořadím a zněním otázek. Při její přípravě jsme stavěli na předchozím výzkumu s učiteli [Vojtíšková et al. 2007]. Pořadí ani přesné znění otázek nebylo v rozhovorech totožné (zejména pokud se vypravěč dostal dříve k tématu uvedenému později), ale předem zvolené termíny byly v rozhovorech dodržovány. Rozhovory se odehrávaly v místě zvoleném vypravěči (kavárna, pracoviště, doma, zasedací místnost SOÚ), byly nahrávány na diktafon a trvaly více než jednu hodinu (nejdelší trval cca dvě hodiny). Po každém rozhovoru výzkumnice provádějící rozhovor napsala polní poznámky, kde uvedla informace o vypravěči, okolnosti setkání, silná a slabá místa rozhovoru, případně pocity z rozhovoru a další informace, které nám připadaly důležité a užitečné. Pořízené zvukové záznamy z rozhovorů byly dány na přepis. Při rozhovorech jsme věnovali pozornost především tomu, které skupiny naši vypravěči považují za své, sobě podobné či rovnocenné a naopak, které skupiny jsou jim cizí (definice „my vs. oni“), vůči kterým se nějak vymezují či pocítují sociální distanci, zda se cítí nad někým nadřazení a podřazení, jaké kategorie používají při popisu lidí vůči nimž tyto postoje cítí a na co ve své argumentaci upozorňují.

Úvod:

Představení výzkumu a výzkumníků (ne novináři), audio záznam, anonymní analýza a důvěrnost, informovaný souhlas

Práce:

- význam práce pro život
- význam práce pro *postavení* ve společnosti (odlišnost od ostatních lidí)
- co baví a nebaví/štvete na práci (*krátce*)
- cítíte se ve své práci dostatečně oceněný/á vzhledem ke svým schopnostem?

Pro nemanuálně pracující: zkušenost s manuální prací

Pro manuálně pracující: zkušenost s jinou než manuální prací

- co byste chtěl/a dělat za práci a jakou nechtěl/a a proč? (*krátce*)

- co tato povolání:

kopáč/uklízečka; policista/policistka; politik/politička; lékař/ka; advokát/ka

- co byste byl/a ještě přinejhorším ochotný / á dělat? (*v nepříznivé situaci*)

dílně; dělnice Aneta je předákem 15 dělníků přestože nemá maturitu. Laura dělá šičku, tedy manuální práci, ale tato práce jí baví a je dokonce lépe placená než předchozí práce – účetní. Důležité se zdají být kromě osobních vlastností zejména rodinný status a sociální síť.

- zkušenosti s nezaměstnaností

Biografie

- povolání a vzdělání rodičů
- vzdělávací a profesní dráha do současnosti
- zaměstnání partnera/partnerky

Kdo jsme My (Group)

- práce 3 nejlepších přátel
- liší se lidé kolem vás, resp. odlišujete se vy něčím od nich
- s kým trávíte volný čas

Výchovné hodnoty (pro děti)

- podpora kterých vlastností a hodnot u dětí/vnoučat
- důležitost vzdělání pro jejich život / co by měli vystudovat
- jakou práci by měli dělat

„Kdo jsou ti praví - blízcí?“

- s kým byste se nemohl/a přátelit
- koho byste si nevzal/la nebo žil/a
- co je důležité pro výběr partnera/ky?
- důležitost manželství a/nebo rodičovství (nebo jejich absence) pro vaše postavení

Oni: „Kdo jsou mně vzdálení“

- **Všichni se někdy tak trochu cítíme nadřazeni či podřazeni vůči některým lidem.**
 - kdy a ke komu se Vám stalo, že jste se cítil/a méněcenný/á, podřizený/á
 - kdy a ke kterým lidem jste se naopak cítil/a nadřazený/á, lepší než oni
 - osobní vzor – ano/ne, kdo a proč?
 - jakých lidí je třeba si vážit
 - kterých lidí si nemůžete vážit
- **Mohl/a byste se nějak zamyslet nad celou českou společností a zkusit jí nějak popsat z hlediska nerovnosti mezi lidmi a rozvrstvení?**

Dole / nahoře a proč ?

- které skupiny lidí se mají u nás špatně, dalo by se o nich říci, že jsou to „ti dole“
- proč, jak žijí
- znáte někoho osobně
- kteří lidé se u nás mají velmi dobře, dalo by se o nich říci, že jsou „nahore“
- proč, jak žijí
- znáte někoho osobně
- kdo u nás tvoří elitu nebo elity, jací lidé to jsou

Mechanismy

- myslíte si, že se bude vaše situace do budoucna nějak měnit - k lepšímu nebo spíš horšímu, proč
- jak se člověk může „posunout“ v pomyslné hierarchii výš či níž

Životní šance – co je úspěch:

- **Jakou roli pro dobré postavení člověka ve společnosti hrají podle Vás následující věci:**

moc/ kontakty / vzhled / peníze / vzdělání / vlastní vůle / vystupování / čest

- kdo je úspěšný
- mají lidé stejné životní šance

- **Někteří lidé říkají, že přirozená je nerovnost mezi lidmi, co vy na to?**
(spravedlnost)

Morální hodnocení „spravedlnost?“

- kdo jsou „slušní lidé“
- co pro Vás znamená sousloví „špinavé“ a „čisté ruce“
- špinavé ruce při manuální práci

Třídy

- Když se v médiích hovoří o naší společnosti, tak se občas používá termínu společenská třída. Co si pod tím představíte?
 - dochází k nějakým změnám, žijeme v „beztřídní společnosti“ (dá se to srovnat s dobou před rokem 89?)
 - v čem se třídy odlišují? (*profese, dovolená, životní styl, peníze, bydlení*)
 - vy a vaše rodina, do které třídy patříte (popis třídy, proč právě do ní)
- Kdybyste měl/a poznat, zda někdo patří do stejné třídy jako vy nebo ne, co byste k tomu potřeboval/a vědět? (*rodina, peníze, vzdělání, povolání, životní hodnoty*)
 - odlišuje se to u mužů a žen (např. má uklízeč stejné postavení jako uklízeč, politik jako politička?)
 - do jaké třídy byste zařadil/a:
Romy / Američany / Slováky / Vietnamce / Ukrajince / Němce?

- v jakém spolku, klubu nebo třeba partičce kamarádů byste se cítil/a lépe: tam kde všichni jsou ze stejné společenské třídy jako vy a nebo tam kde pochází z různých tříd?

Abecední seznam vypravěčů a vypravěček

Alias; věk; vzdělání; rodinný stav; povolání; bydliště

Adriana; 49; SOU; vdaná; 2 děti; dělnice; Liberec
Aneta; 40; SOU; rozvedená; 3 děti; dělnice, Liberec
Blažena; 42; SŠ; rozvedená; 2 děti; prodavačka oděvů, Praha
Bonifác; 35; SŠ; ženatý; bezdětný; barman; Praha
Bruno; 40; VŠ; ženatý; 1 dítě; vedoucí dráhy; Liberec
Ctibor; 50; SŠ; ženatý; 1 dítě; ředitel s.r.o., Praha
Dalibor; 49; VŠ; ženatý; 2 děti; výkonný ředitel; Liberec
Emil; 42; SOU s maturitou; rozvedený; 2 děti; dělník-opravář; Liberec
Filip; 50; SOU; ženatý; 2 děti; instalatér; Liberec
Gita; 35; SOU s maturitou; prodavačka vlastní; 1 dítě; Liberec
Iveta; 38; SOU; rozvedená; 2 děti; prodavačka; Liberec
Ivo; 39; SŠ; ženatý; 1 dítě; prodavač; Liberec
Jana; 48; SOU; vdaná; 2 děti; dělnice v lisovně; Praha
Kamila; 36; VŠ; vdaná; 1 dítě; vedoucí v lékárně; Praha
Květa; 28; VŠ; svobodná; bezdětná; psychologka; Liberec
Laura; 40; SOŠ; rozvedená; 3 děti; prodavačka; Liberec
Libuše; 40; SOU; vdaná; 2 děti; prodavačka textilu; Liberec
Monika; 48; VŠ; vdaná; 2 děti; ředitelka základní školy; Praha
Nataša; 38; SOU s maturitou; vdaná; 2 děti; kadeřnice; Praha
Nora; 42; SOŠ; rozvedená; 1 dítě; šička; Praha
Norbert; 48; VŠ; ženatý; 2 děti; ředitel a spolumajitel s.r.o.; Liberec
Pankrác; 48; SOU; rozvedený; 3 děti; dělník ve slévárně; Praha
Přemysl; 40; VŠ; svobodný; bezdětný; vedoucí ČD; Liberec
Servác; 50; SŠ; ženatý; 3 děti; prodavač vlastní; Praha
Svatava; 40; VŠ; vdaná; 1 dítě; manažerka ve státní správě
Vilém; 35; SOU; ženatý; 1 dítě; dělník; Praha
Viola; 45; SOU; rozvedená; 2 děti; pokladní v supermarketu/dělnice v čistírně; Praha
Vít; 37; SŠ; ženatý; 2 děti; asistent náměstka ředitele; Praha
Zbyšek; 41; SOU; ženatý; 3 děti; dělník-nástrojář; Liberec
Žofie; 35; SOU s nástavbou; rozvedená; 1 dítě; prodavačka v řeznictví/servírka; Praha